

SREDNJOVJEKOVNE EKONOMIJE I HRVATSKA DRUŠTVA

A) Uvod

1) Historiografija: rezultati, perspektive

Počeci proučavanja gospodarskih pojava na hrvatskom srednjovjekovnom prostoru u modernoj su hrvatskoj historiografiji primjetni već u drugoj polovici XIX. stoljeća, prije svega u radovima Petra Matkovića, Ivana Tkalčića ili Radoslava Lopašića. Njihova istraživanja o mletačkoj ekonomskoj politici, gospodarskom razvoju zagrebačkoga Gradeca ili o zemljišnom vlastelinstvu u srednjovjekovnoj Hrvatskoj zameci su hrvatske ekonomske historiografije.¹ Njima se nakon prvoga svjetskog rata pridružuje Grga Novak, koji 1923. godine objavljuje prvu monografiju iz gospodarske povijesti u hrvatskoj historiografiji – *Split u svjetskom prometu*.² No unatoč neospornoj vrijednosti njihovih istraživačkih napora, ekonomska povijest još uvijek nije bila zasebna znanstvena disciplina u hrvatskoj medievalnoj historiografiji. Ona je to postala tek u sredini XX. stoljeća, nakon drugoga svjetskog rata.

U tri desetljeća plodnoga razvoja, približno između 1950. i 1980. godine, hrvatska ekonomska historiografija obogaćena je velikim brojem iznimno vrijednih članaka i monografija.³ O stvaranju zasebne povijesne discipline svjedoči i činjenica da 1951. godine počinje izlaziti znamenita serija Jugoslavenske/Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti *Grada za gospodarsku povijest Hrvatske*, u kojoj je do godine 1984. objavljeno ukupno 20 svezaka.⁴ Pa ipak, da bismo mogli točnije odrediti domete hrvatske ekonomske historiografije u istraživanju srednjovjekovnog razdoblja, nužno je upozoriti na to da u okrilju njezina rascvata u drugoj polovici prošloga stoljeća nije napisan nijedan cjelovit prikaz gospodarskoga razvoja na hrvatskom srednjovjekovnom području, nijedna sinteza o srednjovjekovnim ekonomijama u hrvatskim društvima. Vrijedna, ali i karakteristična, iznimka toga razdoblja u razvoju hrvatske ekonomske historiografije bila je *Ekonomska historija Jugoslavije* Mije Mirkovića objavljena 1958. godine.⁵

Nakon toga iznimno plodnog razdoblja u razvoju hrvatske ekonomske historiografije istraživanja o gospodarskom razvoju na hrvatskom srednjovjekovnom prostoru postaju u 80-im godinama XX. stoljeća sve oskudnija. Godine 1980. objavljena je ključna monografija Josipa Adamčeka *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV do kraja XVII stoljeća*, upravo na početku razdoblja u kojemu je istraživački zastoj u hrvatskoj ekonomskoj historiografiji postupno

bivao sve primjetnijim, navlastito u usporedbi s drugim istraživačkim područjima u hrvatskoj medievistici.⁶ U posljednjem desetljeću prošloga stoljeća hrvatska je medievalna historiografija metodološki veoma napredovala. Ona je obogatila svoj istraživački prostor proučavanjem novih područja – primjerice, o obitelji,⁷ migracijama,⁸ društvenim staležima i mentalitetima vladanja,⁹ ali su u isti mah istraživanja o gospodarskoj povijesti bila i tematski i kvantitativno sve oskudnija. To, dakako, ne znači da u 90-im godinama XX. stoljeća nije uopće bilo vrijednih priloga o ekonomskom razvoju na hrvatskom srednjovjekovnom području. Dapače, objavljene su monografije o gradovima u Slavoniji (N. Budak), gospodarskom razvoju Šibenika u kasnom srednjem vijeku (J. Kolanović), trgovcu u kasnom srednjem vijeku (S. F. Fabijanec), hrvatskom srednjovjekovnom bankarstvu (I. Pederin), demografskim pojavama i povijesti stanovništva (N. Vekarić) ili o komunikacijskom sustavu na hrvatskom teritoriju (L. Čoralić),¹⁰ ali se unatoč tome mora zaključiti da je ekonomska povijest postala perifernim istraživačkim područjem u hrvatskoj medievalnoj historiografiji, napose u odnosu prema njezinim ostvarenjima između 1950. i 1980. godine, u razdoblju istraživačkoga uspona.¹¹

2) Zbog čega ekonomska povijest danas?

Koliko god hrvatsku medievistiku danas obilježava usmjerenost prema novim istraživačkim obzorima i metodološko približavanje tokovima svjetske historiografije, ipak bi i u takvu metodološkom napredovanju historiografije istraživanje ekonomskoga razvoja moralo imati svoje mjesto. Gospodarske su naime pojave nerazdvojiva sastavnica naših spoznaja o razvoju srednjovjekovnih društava, integralan dio razvojne cjelovitosti i ljudske zbilje. Tu činjenicu, dakako, nije potrebno ni pretjerano isticati ni zanemarivati, što znači da proučavanje srednjovjekovnih ekonomija mora biti oslobođeno bilo kakvih metodoloških shematizacija.

Gospodarske je pojave nužno istraživati u složenoj lepezi njihova djelovanja na razvoj društava. Njihova je uloga najčešće lako uočljiva, pa je i istraživanje jednostavnije – primjerice, o vrstama proizvodnje, trgovini, brodovima, profitu ili imućnosti. Nasuprot tome djelovanje ekonomskih činitelja može biti i teže primjetno, ali unatoč tome važno i istraživački nezaobilazno. Srednjovjekovne ideologije, sustav vladanja ili staleške osjećajnosti, na primjer, prividno su više ili manje udaljeni od gospodarske svakodnevice, ali su ipak i te pojave, uza sve drugo, ovisne i o pojmovima imućnosti, posjedovanja ili razine poslovnosti. Nadalje, stvaralaštvo ili spomenička baština srednjega vijeka prije svega su predmet likovno-povijesnih prosudbi, ali je jednako tako, s motrišta povjesničara, nezaobilazno i pitanje: tko je njihov investitor, kakva je njegova društvena i institucionalna pripadnost – ukratko, kakva ih ekonomska i fi-

nancijska osnovica omogućuje, u kakvom društvenom okrilju umjetničko djelo nastaje? Predodžba o srednjovjekovnom stvaralaštvu, o umjetničkim djelima zlatarstva, slikarstva ili graditeljstva tek tada postaje cjelovita. Političke ideologije pak gotovo redovito iskazuju gledišta moćnih, vladajućih skupina u srednjovjekovnim društvima, pa nije nužno odrediti samo stalešku i političku pripadnost društvene elite, nego i ekonomsku razinu njezine moći.

Ovaj kolegij želi tumačiti gospodarske pojave srednjega vijeka u tako ocrtanoj uzajamnosti društvenih pojava, i to na nekoliko razina. U središtu je izlaganja pojedinačan pripadnik srednjovjekovnih zajednica i njegova svakodnevna zbilja, ali usmjeravanje prema svijetu pojedinca samo po sebi upućuje i na društvene značajke staleža ili skupine, odnosno zajednice kojima on pripada. No ciljevi kolegija ne iscrpljuju se na razini svakodnevice pojedinca i njegove društvene zajednice. Istraživanje srednjovjekovnih ekonomija istodobno uključuje hrvatski prostor u komunikacijske sustave europsko-mediteranskoga svijeta i određuje njihove uzajamnosti.

Ukratko: predmetom kolegija nije gospodarska povijest u užem smislu, kao jednostavan zbir ekonomskih pojava, nego određivanje njihova djelovanja na svakodnevni život ljudi i njihovih društava.